

ILLÉS SZÜLETÉSE A PRÓFÉTÁK ÉLETE CÍMŰ MŰBEN

Xeravits Géza
PRTA, Pápa

*Prof. Rózsa Hubának tisztelettel
65. születésnapjára*

Illés próféta egyike az Ószövetség azon alakjainak, akik a zsidóság és a kereszténység gondolkodását mindig foglalkoztatták. Nem véletlenül, hiszen a biblikus Izrael Kr. e. 9. századának ehhez a legendás alakjához már a Szentírás néhány olyan különös megjegyzést fűz, amelyek eléggé titokzatosak ahhoz, hogy a későbbi korok gondolkodóinak fantáziáját megmozgassák. Földi pályafutásának vége — akár csak Hénoké — nem úgy záródik le, ami a világban megszokott; haláláról nincsen tudomásunk, működését égbe vételének megdöbbentő leírásával zárja a deuteronomista (2 Kir 2,9-13). Maga az Ószövetség feltételezi továbbá földi működését követő tevékenységét, amennyiben két passzus is úgy beszél róla, mint akire fontos szerep hárul az eszkatológikus kor eseményei idején (Mal 3,23-24 és Sir 48,10).¹

E rövidke tanulmányunkban egy kevésbé ismert korai zsidó iratot vizsgálunk meg, a *Próféták életét*, amely Illés születésével kapcsolatban hagy ránk néhány figyelemreméltó mozzanatot.

Csodálatos születésekről szóló beszámolókkal elég gyakran találkozunk a Biblia, és az azon kívüli zsidó irodalom lapjain. Egyes személyek esetében a róluk szóló legrégebben fennmaradt történetek már

¹ A korai zsidó irodalom reflexióját Illés (*redivivus*) eszkatológikus szerepléséről magunk is tárgyaltuk: „Néhány adalék Illés *redivivus* alakjának korai zsidó bemutatásához”, *Athanasiana* 14 (2002) 133-42.

utalnak születésük különleges körülményeire. Az ósatyák családi életének ezeket az intim részeit gyakran kísérik, jelzik előre vagy értelmezik angyalok, isteni kinyilatkoztatás, csodás esemény (Izmael: Gen 16,7-15; Izsák: Gen 18,9-15; Jákob: Gen 25,22-26), de Izrael történetének későbbi nagy alakjainál is lelhetünk hasonlókra (Sámson: Bír 13; Sámuel: 1 Sám 1). A zsidóság későbbi irodalmának tanúsága szerint az érdeklődés egyre élénkebbé válik e téma iránt, s olyan alakok csodás születéséről is részletes beszámolókat kapunk, akiknek e fontos életszakaszát az Ószövetség nem tárgyalja. Ezek közt említhetjük nem csupán Illést, hanem pl. Noét, Melkizedeket, Elizeust is. A róluk megőrzött hagyományokat az Illésről a *Proféták életében* fennmaradt beszámolóval együtt tekintjük át.

Az ókeresztény egyház irodalmi örökségének részeként maradt ránk több nyelven és sokféle formában egy irat, amely címe szerint a profétákról szól: *ὄνοματα προφητῶν καὶ πόθεν εἰσὶ καὶ ποῦ ἀπέθανον καὶ πῶς καὶ ποῦ κεῖναι* („a proféták nevei, és honnan voltak, és hol haltak meg, és hogy és hol nyugszanak”).

A mű görög szövegének alábbi fő szövegtípusait ismerjük. A legrégebb szövegtanú az ún. *codex Marchalianus* (Vat.gr. 2125), a Kr. u. 6. századból (An1), s a kutatók szerint az összes többi szövegtípus ebből eredeztethető. Két változat Szalamiszi Epiphánios művei közt maradt ránk (Ep1 és Ep2), egy-egy 13. ill. 10. századi kéziratban. Egy másik szövegtanú Antiochiai Dorotheos művei közt őrződött meg (Dor), egy Bécsben őrzött, 13. századi kéziratban. A *codex Marchalianus* szövegét leginkább követő recenziót „recensio anonyma” (An2) néven emlegetik a kutatók, s egy 10. századi kézirat őrizte meg. Végül a mű egy olyan szövegtanúját kell említeni, ami az egyházatyák különböző műveiben található idézetekből állítható össze (Schol., azaz „recensio scholiis adiecta”). Görög szövegei mellett a *Proféták élete* fennmaradt latin, szír, örmény, etióp, grúz, arab, ószláv és ír fordításokban, amely arra mutat, hogy az óegyház különböző területein művünk egyaránt közkeletűségnek örvendett.²

A mű eredetileg — legnagyobb részében legalábbis — Palesztinában keletkezett, leginkább a Kr. u. első században. Annak ellenére, hogy csak keresztény iratokban maradt fenn, mégis zsidó eredetűnek kell

² Az irat bevezetéstani kérdéseire lásd elsősorban A.M. SCHWEMER, *Studien zu den frühjüdischen Prophetenlegenden Vitae Prophetarum* (2 kötet, TSAJ 49-50), Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) 1995-1996, 1: 12-90; illetve D.R.A. HARE, „The Lives of the Prophets”, in *OTP* 2: 379-84. Alapvető eligazítást nyújt továbbá A.M. DENIS, *et al.*, *Introduction à la littérature religieuse judéo-hellénistique* (2 kötet), Turnhout: Brepols 2000, 577-607.

tartanunk, az egyértelműen keresztény részletek a mű szövegében világosan interpolációknak mutatkoznak.

Ami tartalmát illeti, a mű a tizenhat ószövetségi íróprófeta (inkluzív Dániel!), néhány egyéb prófeta (Illés, Elizeus, Nátán, Ahija, Joád, Azarja), illetve egyes változatokban keresztény alakok (Zakariás és Simeon — vö. Lk 1-2, Keresztelő János) alakját tárgyalja, nagyjából hasonló fölépítésű egységek sorában. Ezek általában — ahogy a mű címe is mutatja — az alábbiakra terjednek ki: a prófeta származása, halála, temetése. Ezen túl egyes esetekben a prófeta életének bizonyos eseményeit is megemlíti. E kis parabiblikus szövegek érdekesen tanúskodnak koruk zsidóságának hagiográfiai nézeteiről.

A mű második felében a szerző Illés prófeta alakját is bemutatja (21. fejezet). Először eredetéről és születésének körülményeiről tájékoztatja az olvasót (21,1-3), majd a τὰ δὲ σημεῖα ἃ ἐποίησεν, εἰςὶ ταῦτα („és a jelek, amiket cselekedett, ezek”) bevezetés után egy kissé bővített beszámolót nyújt Illés csodás tetteiről (21,4-14),³ végül — hiszen haláláról nem tud beszámolni — így zárja a szakaszt: τὸ τελευταῖον ἀνελήφθη ὄρματι πυρός („végezetül pedig felvétellett tüzes szekéren”, 21,15). A középső rész keveset tesz hozzá ahhoz a képhez, amit a kánoni Ószövetség szolgáltat a prófeta tetteiről. Az első rész azonban meglepő anyagot tartalmaz, ami jól érzékelteti Illés csodás alakja értékelését a korai zsidóságban.⁴

1. ⁵ Ἡλίας⁶ Θεοβίτης ἐκ γῆς Ἀράβων, φυλῆς Ἀαρών, οἰκῶν ἐν Γαλααδ, ὅτι ἡ Θεσβίς δόμα ἦν τοῖς ἱερεῦσι. 2. Ὅτε εἶχε τεχθῆναι,⁷ ἶδεν Σοβαχὰ ὁ πατήρ αὐτοῦ,⁸ ὅτι ἄνδρες⁹ λευκοφανεῖς αὐτὸν προσηγόρευον, καὶ ὅτι ἐν πυρὶ αὐτὸν ἐσπαργάνουν, καὶ φλόγα πυρὸς ἐδίδουν αὐτῷ φαγεῖν.	Illés, a thisbeai az arabok földjéről, Áron törzséből; Gileádban lakott, mert Thisbe a papoknak adatott. Amikor megszületett, látta Szobakha, az apja, hogy ragyogó fehér férfiak üdvözölték őt, és tűzzel pólyálták őt, és lángnyelveket adtak neki enni.

³ A szerző nyolc csodát említ: eső, a careftai özvegy korsója, és fia, a Baál-papok legyőzése a Kármelen, Ahazja király halála, a király két vezérének elpusztítása, a hollóepizód, a Jordán szétválasztása.

⁴ A szöveg az An1 alapján, lásd T. SCHERMANN, „De prophetarum vita et obitu (recensio anonyma)”, in *Prophetarum vitae fabulosae indices apostolorum discipulorumque Domini Dorotheo, Epiphanio, Hyppolito aliisque vindicate*, Leipzig: Teubner 1907, 93. és SCHWEMER, *Studien*, 2: 224, 62*-64*.

⁵ A Dor az első vers előtt egy hosszabb bevezetőt tartalmaz, Illés alakjának keresztény értelmezésével.

⁶ Ep1: *add.* ὁ προφήτης („a prófeta”).

3.	καὶ ἔλθων ἀνήγγειλεν ἐν
Ἱερουσαλήμ ¹⁰
καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ χρησμός·
μὴ δειλιάσῃς· ¹¹
ἔσται γὰρ ἡ οἴκησις αὐτοῦ ¹² φῶς
καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀπόφρασις ¹³
καὶ κρινεῖ τὸν Ἰσραήλ. ¹⁴ | És elment, tudtul adta
Jeruzsálemben,
és mondta neki a jósdá:
„Ne félj!
Az ő lakása ugyanis fény lesz,
és szava ítélet,
és ítélni fogja Izraelt”. |
|----|---|---|

A szövegrészlet számos érdekes mozzanatot tartalmaz, mi csak azokat kívánjuk kiemelni, amelyek szorosan a gyermek születéséhez kapcsolódnak.

Férfiak megjelenése

A gyermek megszületését közvetlenül apja vizuális tapasztalása kíséri. Szándékosan fogalmazunk bonyolultan, ugyanis a legtöbb szöveg-tanú nem egyértelmű ennek a tapasztalásnak a természetét illetően. Ugyan az Ep1 kifejezetten látomást említ, a többi szöveg-tanú azonban személyek tényleges megjelenéséről tudósít. Ugyanígy, a megjelenő alakokat illetően csupán egyetlen forrásunk explicit: a Dor kifejezetten angyalokat említ a többi szöveg-tanú „férfiak” kifejezése helyett. Azonban a jelenés angyali volta ezekben a változatokban is valószínű: a fehér szín az ószövetségi és korai zsidó gondolkodásban egyrészt a kultusszal kapcsolatos, másrészt viszont — ha szabad így fogalmazni — a transzcendens szférát jelzi (említsük csak a Dn 7,9-et, úgy a Septuaginta mint Theodotion szerinti szövegében, vagy az Újszövetség-ből Jézus színeváltozását, illetve a λευκός szó összes előfordulását a Jelenések könyvében).

A megjelent férfiaknak — meglepő módon — nincsen semmilyen közlendőjük az apával. Feladatuk a gyermek üdvözlésére és ellátására szorítkozik. Ami az előzőt illeti, a görög a προσαγορεύω igét használja, aminek jelentése kettős: egyrészt „üdvözöl”, másrészt „nevez”. A Septuaginta a szó mindkét jelentését tartalmazza (egyfelől Bölcs 14,22; 1 Makk 14,40; illetve 2 Makk 1,36; 4,7; 14,37), az Újszövetség pedig a Zsid 5,10-ben az utóbbit (Krisztus főpapnak neveztetik). Itt ha a προσ-

⁷ Ep1: ἔτεκεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ („megszülte az anyja”); Dor: ἔμελλε τεχθῆναι, An2: ἤμελλε τεχθῆναι, Ep2: ἔμελλε τίκτεσθαι („éppen megszületni készült”).

⁸ Ep1: *add.* ὀπτασίαν („látomást”).

⁹ Dor: ἄγγελοι („angyalok”).

¹⁰ Ep1: *add.* τοῖς ἱερεῦσι („a papoknak”).

¹¹ Ep2: θάρσει („légy bátor”).

¹² Ep1: τοῦ παιδός σου („a fiad”).

¹³ An2: *add.* καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ μετὰ τῶν πετηνῶν καὶ ὁ ζῆλος αὐτοῦ ἄρεστος ἐνώπιον κυρίου („és madarak közt fog élni, és buzgalma tetsző lesz az Úr előtt”).

¹⁴ Ep1, Ep2, Dor, An2: *add.* ἐν ῥομφαίᾳ καὶ ἐν πυρὶ („karddal és tűzzel”).

αγορεύω-t „nevez” értelemben használják, mindig passzív alakot találunk, ugyanakkor a klasszikus görög aktív formákban is ismeri ezt a jelentést. Jelen esetben mindenesetre „üdvözölni” értelemben célszerű a szót fordítani, ugyanis további, névadásra utaló nyomot nem találunk a szövegben.

Az angyalok jelenléte Anna Maria Schwemer értelmezése szerint azt a célt szolgálja, hogy Illés életének mintegy keretet adjon. Az élete végén a mennyei szekéren égbe ragadott próféta születésénél is transzcendens alakok asszisztálnak, szinte azok vezetik be ebbe a világba.¹⁵

Fény-jelenség

Mint láttuk, a gyermeket üdvözlő férfiak ragyogó fehérek. A ragyogás, illetve fényesség azonban magának a gyermeknek is jellemzője: a férfiak tűzzel pólyálják, és lánggal etetik, anélkül, hogy baja esne, az apjának adott orákulum pedig azt állítja róla, hogy a lakása fény lesz.

Érdeemes ebben az összefüggésben megemlíteni Noé születésének a korai zsidóságban kialakult hagyományát. Ennek legépebben megmaradt változatát az etióp nyelvű Hénok könyve 106. fejezete őrízte meg számunkra, de szinte szó szerint idézi egy — úgy tűnik — kifejezetten Noé alakjával foglalkozó, rendkívül töredékes, a qumráni könyvtárból előkerült, héber nyelvű kompozíció, a *Noé könyve* is (1Q19).¹⁶ Hasonló hagyománykörben mozog továbbá a qumráni első barlangból előkerült, arám nyelvű *Genézis-apokrifon* jelenlegi állapotban fennmaradt 2-5. hasábjainak anyaga is.¹⁷ Ezek szerint Noé apja, Lámek, a gyermek születésekor kétségbe vonja saját apaságát, s angyalokra gyanakszik („különleges fiút nemzettem, aki nem olyan, mint egy emberi lény, hanem olyan, mint az ég angyalainak gyermekei... Nem úgy tűnik, hogy az enyém, hanem az angyaloké...”, 1 Hén 106,5-6). A gyermek a fehér fény jegyeit viseli ugyanis magán („Teste fehér volt, mint a hó... a szemeit pedig, midőn kinyitotta, az egész ház fénylett, mint a nap...”, 1 Hén 106,2). A ragyogás leírásának töredéke az 1Q19 anyagán is megmaradt (1Q19 frg. 3, 3-6):

¹⁵ Vö. SCHWEMER, *Studien*, 2: 235.

¹⁶ Szövegkiadás: J.T. MILIK, „19. Livre de Noé”, in *DJD* 1: 84-86; vö. F. GARCÍA MARTÍNEZ, „4QMess Ar and the Book of Noah”, in idem, *Qumran and Apocalyptic. Studies on the Aramaic Texts from Qumran* (STDJ 9), Leiden: Brill 1992, 1-44 (= „4Q Mes. Aram. y el libro de Noé”, in *Escritos de Biblia y Oriente. Miscelánea conmemorativa del 25 aniversario del Instituto Español Bíblico y Arqueológico de Jerusalén* [eds. R. Aguirre and F. García Lopez, *Salamanticensis* 28 /1981/] 195-232).

¹⁷ A műhöz lásd: pl. J.A. FITZMYER, *The Genesis Apocryphon of Qumran Cave 1: A Commentary* (BibOr 18), Róma: Pontifical Biblical Institute 1966.

ʔydbkn yk dl wh rnk?b ...el]sősülött született, mert dicsók[...
 ʔta ʔml har rvakw whyba? ...] az atyja, amikor pedig látta Lámek a [...
 ʔvmvh ydwj k tybh yrth ta ? ...] a ház szobáit, mint a nap sugarai[...
 ʔ ta t[bl l? ...] megrémülve [...

Hasonlóképpen hangsúlyozza a megszületett gyermek különleges — fénylő — jellegét a legendának a *Genézis-apokrifonban* megőrzött változata is (1QApGen v 12-13):

avmʔvk yhwy[ʔj ndw yb absn yhwpaal arca felemeltetett előttem, és fénylettek szemei,
 mint a n[ap...
 ʔl ʔwhw rwn ʔd ʔmyl w[ez a gyermek fény, és ő...

A személyből áradó fény, illetve a fényben lakás a zsidó tradícióban az *angelifikációhoz*, illetve maguknak az angyaloknak személyéhez kapcsolódik. Elég talán Mózes angelifikációját említeni két Qumránban előkerült iratról, a 4Q374-ről és a 4Q377-ről,¹⁸ ahol Mózes arca a hegyről lejőve fénylik. Az itt megőrzött nézet nem pusztán az Exod 34,29-35 ismétlése, ugyanis az Exodusban Mózes fénylő arccal jön le a hegyről, míg a 4Q374 esetében a megrettent nép megerősítésére fénylik föl az arca. De utalhatunk az ószláv nyelvű Hénok könyve elejére is,¹⁹ ahol a megjelenő angyaloknak „arcuk, mint a fénylő nap, szemeik, mint égő lámpások, szájukból tűz tört elő” (2 Hén 1,5a). Ezt a képet az Újszövetség is alkalmazza, pl. a Jelenések könyve elején megjelenő Krisztus bemutatásakor (Jel 1,12-16; az Ószövetségben vö. ehhez Dn 7,9-10).

Táplálék

A férfiak a megszületett Illést lángnyelvekkel táplálják. A tűzet evő leendő próféta képe egyértelműen mutat vissza Izajás meghívásának biblikus beszámolójára, az ajkak tűzzel való megtisztításának, mint a feladatra alkalmassá tevő aktusnak végrehajtására. Illés eszerint születésétől fogva csodálatos módon képessé lett téve majdani feladatának betöltésére.

¹⁸ Vö. XERAVITS G., *King, Priest, Prophet. Positive Eschatological Protagonists of the Qumran Library* (STDJ 47), Leiden: E.J. Brill 2003, 121-27, illetve C.H.T. FLETCHER-LOUIS két tanulmányát: „4Q374: A Discourse on the Sinai Tradition: The Deification of Moses and Early Christology”, *DSD* 3 (1996) 236-52 és „Some Reflections on Angelomorphic Humanity Texts among the Dead Sea Scrolls”, *DSD* 7 (2000) 292-312.

¹⁹ Az ószláv szöveg megtalálható: A. VAILLANT, *Le Livre des secrets d'Hénoch. Texte slave et traduction française*, Párizs: Institut d'études slaves 1952. Kommentált fordítását lásd *OTP* 1: 91-221.

A táplálék jelkép-értékűsége, mintegy programmatikus volta sokfelé előfordul a zsidó-keresztény tradíció írott hagyományában. S itt ne pusztán Dánielnek és társainak dietáris szempontból kóser étrendjére gondoljunk a babiloni királyi udvarban. Sokkal figyelemremélőbb pl. a Keresztelőnek (Illés *redivivusnak* [!]) az étrendjére gondolunk az evangéliumi beszámoló szerint. Az pedig, hogy egy gyermek majdani hivatásának megfelelő, vagy azt idéző táplálékot vegyen magához mindjárt születése után, az ószláv Hénok végén található Melkizedek-epizódban is előkerül.²⁰ A Melkizedek születésével kapcsolatos eseményeket a mű meglehetősen hosszú 71. fejezete tartalmazza. Érdemes jellegzetes elemeit megfigyelnünk. Melkizedek anyja (Szofanim vagy Szotonim [Софоним]) meddő, de halála előtt mégis fogan, anélkül, hogy férje vele lett volna, mire szegyenében elbújik (2 Hén 71,1-3). Mikor férje megtudja a dolgot, szegyenében és haragjában elküldi magától az asszonyt, aki — korára hivatkozva — magyarázkodni próbál, de sikertelenül, erre meghal (71,4-9). Nir, a búsongó férj Isten bocsnatáért esd, s a szöveg rövid recenziója szerint ezután megjelenik neki Gábrriel (*angelus interpretis*), és megvigasztalja, hogy neje nem miatta halt meg, a gyerek pedig Isten ajándéka (71,10-11). Nir bátyjához, Noéhez siet, elmondja neki a történeteket, aki visszaszalad Nir szobájába, ahol a halott asszony éppen szülni kezd. Nir és Noé elhatározzák, hogy titokban eltemetik az asszonyt, de mire visszatérnek az előkészületek után, az asszony ágyán ott találják a megszületett gyermeket. A két férfi megrémül, mert a megszületett gyermek teljesen fejlett (a hosszú recenzió szerint hároméves-forma, *яко трилѣтень*), és Istent dicsőíti (71,12-19). A gyermek papi jelet (*печать свѣтителства*) visel. Noé és Nir hálát adnak a papi vérvonalmegújításáért, a gyereket megtisztogatják, papi ruhát adnak rá, megettetik és Melkizedeknek nevezik (71,20-21).

Mint látható, az 1 Hénokban és a *Genesis-apokrifonban* megőrzött Noé születése-hagyománnyal elbeszélésünk több szálon párhuzamosan fut. Ami számunkra érdekes, az viszont a Próféta élete Illésével való összecsengés. Noé és Nir ugyanis, miután felöltöztették a gyermeket (vö. *ἐν πυρὶ αὐτὸν ἐσπαργάνουν* a Próféta életében), „a szent kenyeret (*ризы свѣтителства*) adták neki, és ő megette” (2 Hén 71,21), tehát a papok által a templomban fogyasztott étellel táplálták (vö. Mt 12,4).

²⁰ Ez az eredetileg feltehetőleg héber nyelven, a Kr. u. első században komponált mű elsősorban Hénok mennyei utazásait beszéli el, de befejező részében rövid epizódokat közöl a Hénok utáni pátriárkák életéből is. A szerző Melkizedek születését a vízözön előtti időre helyezi, s az ő alakjával zárja könyvét.

Orákulum és ítélet

Emeljünk még ki az Illés „gyermekség-történetének” utolsó verséből két fontos motívumot: apjának jeruzsálemi látogatását, illetve Illés szerepének meghirdetését.

A fentebb idézett korai zsidó szövegek némelyike tudunkra adja, hogy a csodás születéstől megrettent apa segítséget kér az esemény értelmezésében. Noé születésénél az atya, Lámek, először saját apjához, Metuselahhoz fordul segítségért, aki azonban nem tud mit kezdeni az esettel, és tovább megy az ő apjához, Hénokhoz tanácsért (1 Hén 106,4-9; 1QApGen iv 19-23). Mindkét szöveg aláhúzza, hogy az eset fontossága megkövetelte, hogy Metuselah nagyon nagy távolságra is felkeresse Hénokot (1 Hén 106,8: „eljött hozzám a föld széleihez”, ill. 1QApGen iv 23: „és felment magasra, Parwainba”). Hénok mindkét esetben megadja a különös események magyarázatát. Melkizedek születésekor részben hasonló dolgok történnek, hisz Nir, az atya gyorsan elmegy fivéréhez Noéhoz tanácsért, aki azonban kevésbé sikeresen jár el, mint Hénok, és csak egy horror-történetbe illő temetési jelenetre futja kompetenciájából.

A tanácskérés motívuma mindenesetre közös mindhárom hagyományvonalban, csak Illés esetében nem rokon, hanem a jeruzsálemi „jósda” (χρησμός) a megkérdezett. Hogy ez nem más, mint a templom (fő)papja, azt két dolog mutatja. Egyfelől, a jósda válasza formai szempontból az Ószövetség egy tipikusan papi megnyilvánulásának, a papi üdvorákulumnak (*priesterliche Heilsorakel*) alapvető elemével indít: „ne félj!”²¹ Másfelől, a Próféta élete következő, Elizeussal foglalkozó fejezetében a következő, születéssel kapcsolatos esetet olvassuk:

2b.	ἡνίκα ἐτέχθη
ἐν Γαλγάλοις ἢ δάμαλις ἢ χρυσῆ
ὄξυν ἐβόησεν
ὥστε ἀκουσθῆναι εἰς Ἱερουσαλήμ·	Amikor megszületett,
Gilgalban az aranyborjú
élesen felordított,
hogy elhallatszott Jeruzsálemben;
3.	καὶ εἶπεν ὁ ἱερεὺς διὰ τῶν δήλων
ὅτι προφήτης ἐτέχθη Ἰσραήλ	és mondta a pap jósjelek által,
hogy próféta született Izraelnek.

Itt a próféta születésének ismét Jeruzsálemig ható következményei vannak, s a megszületett személy azonosítását a pap (ὁ ἱερεὺς) végzi el — a „jósjelek”, amikről a szöveg beszél, az Urim és Tummim.

Végezetül, Illés alakját a jeruzsálemi pap az „ítélettel” karakterizálja. Ezzel lezárja azt az ívet, amit az angyalok megjelenésével indí-

²¹ Lásd többek közt J. BEGRICH, „Das priesterliche Heilsorakel” (ered. 1934), repr. in *Gesammelte Studien zum Alten Testament* (ThB.AT 21), München: Chr. Kaiser 1964, 217-31; E.W. CONRAD, „Second Isaiah and the Priestly Oracle of Salvation”, *ZAW* 93 (1981) 234-46; „The ‘Fear not’ oracles in Second Isaiah” in *VT* 34 (1984) 129-52.

tott, hiszen ez az ítélethirdetés nem másra vonatkozik, mint a Malakiásnál, Sirák fiánál, meg Qumránban a 4Q521 és 4Q558 szövegeken, valamint az Újszövetségben megfigyelhető hagyományra, mely szerint Illés a végső idők előfutáraként újra eljön. Ezért sokkal valószínűbb, hogy az An1 rövidebb olvasata az eredetibb, mert a többi szövegtanú bővítése (ἐν ῥομφαίᾳ καὶ ἐν πυρὶ) Illés *redivivus* kiemelkedő eszkatológikus szerepe helyett két történeti tettére utal (Baál-papok, és a tűz lehívása az égből), s ezzel a „gyermekség-történet” teológiai ívét megtöri.

Illés próféta — mondhatjuk bátran — a korai zsidóság és a születő kereszténység szemében egyaránt az Ószövetség egyik legfontosabb személyének számított. Nem csoda, ha alakját annyiszor vették fel újra és újra a kor szerzői. Újraértelmezéseinek hangsúlya általában eszkatológikus funkcióján nyugszik. A *Próféták élete* e rövid szakasza — jóllehet születéséről beszél — szintén az ítélet előhírnökét üdvözli benne. Azzal viszont, hogy születésének és gyermekségének legendás elemeit hangsúlyozza, az őt küldő Isten erejét dicsőítve evilági alakjának tekintélyét is kiemeli. A Krisztus születése körüli idők zsidóságának szüksége volt ehhez az Illéshez hasonló kiemelkedő példaképekre, akiknek alakjában rá tudtak ismerni a mostoha történeti körülményekben is szabadítást hozó Istenük gondviselésére.

The Birth of Elijah in the *Vitae Prophetarum*

Géza Xeravits

In this short paper, we focus on the story of the birth of the prophet Elijah, as recounted by the early Jewish hagiographic writing *Lives of the Prophets (Vitae Prophetarum)*. When treating this event, the author of the *Lives* emphasises four characteristics: the appearance of splendid men, the presence of light, the importance of food, and the themes of oracle and judgement. In using these characteristics, the author of the *Lives* deals with such topics that are common in some early Jewish writings, such as 1 Henoch, 2 Henoch, 1QApGen, 1Q19, 4Q374, 4Q377.

Elijah appears in the *Lives* as an extraordinary personality, who, from the very first moment of his life, was especially consecrated to his future task as a prophet. For the early Jewish audience, the figure of Elijah—presented in this manner—was an ideal or model figure, witnessing the active providence of God within the severe circumstances of life and politics.